

פרק חמישי

א יש שם ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהן כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה והיה זה זכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה עד שגרם להם ולנו אותן הצרות. שזכרון דברים אלו נשוב להיטיב שנאמר והתודו את עונם ואת עון אבותם וגו' : ב ואלו הן [ב] יום שלישי בתשרי שבו נהרג גדליה בן אחיקם ונכבית גחלת ישראל הנשארה וסיבב להתם גלותן ועשירי בטבת שבו סמך מלך בבל נבוכדנאצר הרשע על ירושלים והביאה כמצור ובמצוק : ושבועה עשר בתמוז וחמשה דברים אירעו בו. נשתברו הלוחות. ובטל התמיד מבית ראשון והובקעה ירושלים בחורבן שני. ושרף

(2)
חמש
ל' טמ

אפוסטומוס הרשע את התורה. העמיד צלם בהיכל : ג ותשעה באב וחמשה דברים אירעו בו. נגזר על ישראל במדבר שלא יכנסו לארץ. [ג] וחרב הבית בראשונה ובשנייה. ונלכדה עיר גדולה וביתר שמה היו בה אלפים ורבעות מישראל והיה להם מלך גדול ודימו כל ישראל וגדולי החכמים שהוא המלך המשיח. ונפל ביד גויים ונהרגו כולם והיתה צרה גדולה כמו חורבן המקדש. ובו ביום המוכן לפורענות חרש ורונסורפוס הרשע ממלכי אדום את ההיכל ואת סביביו לקיים ציון שדה תחרש : ד וארבעת ימי צומות האלו הרי הן מפורשין בקבלה צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי. צום רביעי זה שבועה עשר בתמוז שהוא בחדש הרביעי. וצום החמישי זה תשעה באב שהוא בחדש החמישי. צום השביעי זה שלשה בתשרי שהוא בחדש השביעי. וצום העשירי זה עשרה בטבת שהוא בחדש העשירי : ה ונהגו כל ישראל בזמנים אלו להתענות [ה] בשלשה עשר באדר וכו' לתענית שהתענו בימי המן שנאמר וברי הצומות וזעקתם. ואם חל שלשה עשר באדר להיות בטבת מקדימין ומתענין בחמישי שהוא אחד עשר. אבל אחד מארבעה ימי הצומות שחל להיות בשבת דוחין אותו [ו] לאחר השבת. חל להיות בערב שבת מתענין בערב שבת. ובכל הצומות האלו אין מה יעין ולא מתפללין בהן תפלת נעילה. אבל קורין

א גרסינן כפרק בתרא דתעניות חמשה דברים אירעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז וחמשה בתשעה באב. כשבועה עשר בתמוז נשתברו הלוחות (6) ובטל התמיד והובקעה העיר ושרף אפוסטומוס הרשע את התורה (ג) והעמיד צלם בהיכל. כתשעה באב נגזרה גזירה על אבותינו שלא יכנסו לארץ וחרב הבית בראשונה ובשניה ונלכדה ביתר ונחרשה העיר שחרש טורונסורפוס הרשע את ההיכל. ותניא רבי עקיבא היה דורש כה אמר ה' [צבאות] צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה (זכריה ח יט). (ג) צום הרביעי זה שבועה עשר בתמוז שבו הובקעה העיר שנאמר (ירמיה נב ו) כחדש הרביעי כתשעה לחודש ויחזק הרעב בעיר וכתיב (שם ז) ותבקע העיר ולמה נקרא רביעי שהוא כחודש הרביעי שמונין

לחדשים מניסן. צום החמישי זה תשעה באב (א) שבו נשרף בית אלהינו (ו) שנאמר (שם יב) כחודש החמישי בעשור לחודש וגו' ולמה נקרא שמו חמישי שהוא כחודש החמישי. (ה) צום השביעי זה שלשה בתשרי שבו נהרג גדליה בן אחיקם ולמה נכתב כאן ללמדך ששקולה מנת צדיקים כשריפת בית אלהינו. ולמה נקרא שביעי שהוא כחודש השביעי (ו) צום העשירי זה עשרה בטבת שבו סמך מלך בבל על ירושלים שנאמר (יחזקאל כד א) והי דבר ה' אלי בשנה התשיעית כחודש העשירי בעשור לחודש לאמר בן אדם כתב לך וגו' ולמה נקרא שמו עשירי שהוא כחודש העשירי והיה ראוי להקדימו כסדר הפורעניות אלא שכתב כסדר החדשים: ב אף על גב

(3)
6 חלבים

וּבְחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי בִּשְׁבַעַת לַחֹדֶשׁ הַיּוֹם הַשְּׁנֵי-עָשָׂר שָׁנָה לְמֶלֶךְ נְבוּכַדְנֶאֶצַּר מֶלֶךְ-בָּבֶל בָּא נְבוּזַרְאֲדָן רַב־טַבָּחִים עֶבֶד מֶלֶךְ-בָּבֶל יְרוּשָׁלַם: וַיִּשְׂרֹף אֶת-בֵּית יְהוָה וְאֶת-בֵּית הַמֶּלֶךְ וְאֶת כָּל-בֵּית יְרוּשָׁלַם וְאֶת כָּל-בֵּית גְּדוֹל שָׂרָף בָּאֵשׁ: וְאֶת-חֹמֹת יְרוּשָׁלַם סָבִיב נִתְּצוּ כָל-חֵיל בְּשָׂדִים אֲשֶׁר רַב־טַבָּחִים: וְאֶת יְתֵר הַיַּם הַנְּשָׂאִים בְּעִיר וְאֶת-הַנְּפִלִים אֲשֶׁר נָפְלוּ עַל-הַמֶּלֶךְ בָּבֶל וְאֶת יְתֵר הַהַמּוֹן הַגָּלָה נְבוּזַרְאֲדָן רַב־טַבָּחִים: וּמִדַּלַת הָאָרֶץ הַשְּׂאִיר רַב־טַבָּחִים לְכַדְמִים וְלַגְבִּים: וְאֶת-עַמּוּדֵי הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר בֵּית-יְהוָה שִׁבְרוּ כְשָׂדִים וַיִּשְׂאוּ אֶת-נְחֹשֶׁת בְּבִלָּה: וְאֶת-הַסִּירוֹת וְאֶת-הַיַּעֲמִים וְאֶת-הַמְּזֻמְדוֹת וְאֶת-הַכְּפּוֹת וְאֶת כָּל-כְּלֵי הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר יִשְׁדְּתוּ-בָם לְקַחוּ: וְאֶת-הַמַּחְתָּוֹת וְאֶת-הַמְּזֻרְקוֹת אֲשֶׁר זָהָב וְזָהָב וְאֲשֶׁר-כֶּסֶף כֶּסֶף לְקַח רַב־טַבָּחִים: הַעַמּוּדִים וְשָׁנִים הַיַּם הָאֶחָד וְהַמְּכֻנּוֹת אֲשֶׁר-עָשָׂה שְׁלֹמֹה לְבֵית יְהוָה לֹא-הָיָה מִשְׁקָל לְנְחֹשֶׁת כָּל-הַפְּלִים הָאֵלֹהִים: שְׂמֹנֶה עֶשְׂרֵה אֲמָה קוֹמַת וְהַעַמּוּד הָאֶחָד וְכִתְרַת עֲלוֹו נְחֹשֶׁת וְקוֹמַת הַכְּתָרַת שְׁלֹשׁ אֲמָה וְשִׁבְעָה וְדַמְנִים עַל-הַכְּתָרַת, סָבִיב הַכָּל נְחֹשֶׁת וְכֹאֲלָה לְעַמּוּד הַשְּׁנִי עַל-הַשְּׂבֻכָה: וַיִּקַּח רַב־טַבָּחִים אֶת-שְׂרִיָּה כְּהֵן הָרִאשׁוֹן וְאֶת-צְפַנְיָהוּ כְּהֵן מִשְׁנֶה וְאֶת-שְׁלֹשֶׁת שְׂמָרֵי הַסֶּף: וּמִן-הָעִיר לְקַח סָרִיס אֶחָד אֲשֶׁר-הוּא פְּקִיד וְעַל-אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה וְחַמְשָׁה אֲנָשִׁים מֵרֵאִי

פני המלך אשר נמצאו בעיר ואת הספר שר העבא המצבא
 את-עם הארץ וששים איש מעם הארץ הנמצאים בעיר:
 זיקח אתם נבזראון רב-טבחים וילך אתם על-מלך בבל
 רבלתה: ויך אתם מלך בבל וימיתם ברבלה בארץ חמת
 ויגל יהודה מעל אדמתו: והעם הנשאר בארץ יהודה אשר
 השאיר נבוכדנאצר מלך בבל ויפקד עליהם את-גדליהו
 בן-אחיקם בן-שפן: וישמעו כל-שרי החילים המה והאנשים
 פי-הפקיד מלך-בבל את-גדליהו ויבאו אל-גדליהו המצפה
 וישמעאל בן-נתניה ויוחנן בן-קרח ושריה בן-תנחמת
 הנטפתי ויאזניהו בן-המעכתי המה ואנשיהם: וישבע להם
 גדליהו ולאנשיהם ויאמר להם אל-תיראו מעבדי הכשדים
 שבו בארץ ועבדו את-מלך בבל ויטב לכם: ויהיו
 בחדש השביעי בא ושמעאל בן-נתניה בן-אלישמע מודע
 המלוכה ועשרה אנשים אתו ויכו את-גדליהו וימת ואת-
 היהודים ואת-הכשדים אשר-היו אתו במצפה: ויקמו כל-
 העם מהטן ועד-גדול ושרי החילים ויבאו מצרים פי יראו
 מפני כשדים: ויהי בשלשים ושבע שנה לגלות
 והיכין מלך-יהודה בשנים עשר חדש בעשרים ושבעה
 לחדש נשא אויל מרדך מלך בבל בשנת מלכו את-ראש
 והיכין מלך-יהודה מבית כלא: וידבר אתו טבות ויתן את-
 כסאו מעל פסא המלכים אשר אתו בכבל: ושנא את בגדי
 כלאו ואכל לחם תמיד לפניו כל-ימי חייו: וארחתו ארחת
 תמיד נתנה-לו מאת המלך דברי-יום ביומו כל ימי חייו:

(4)
pe

א הדבר אשר היה אל-ירמיהו מאת יהוה
 אחר ושלח אתו נבזראון רב-טבחים מן-הרמה בקחתו
 אתו והוא-אסור באזקים בתוך כל-גלות ירושלם ויהודה
 המגלים בבבלה: ויקח רב-טבחים לירמיהו ויאמר אליו יהוה
 אלהיך דבר את-הרעה הזאת אל-המקום הזה: ויבא ויעש
 יהוה כאשר דבר כי-חטאתם ליהוה ולא-שמעתם בקולו
 והיה לכם דבר הזה: ועתה הנה פתחתוך היום מן-האזקים
 אשר על-ידיך אם-טוב בעיניך לבוא אתי בכל בא ואשים
 את-עיני עליך ואס-רע בעיניך לבוא-אתי בכל חדל ראה
 כל-הארץ לפניך אל-טוב ואל-הישר בעיניך ללכת שמה
 לך: ועודנו לא-ישוב ושבה אל-גדליה בן-אחיקם בן-שפן
 אשר הפקיד מלך-בבל בערי יהודה ושב אתו בתוך
 העם או אל-כל-הישר בעיניך ללכת לך ויתן-לו רב-
 טבחים ארחה ומשאת וישלחהו: ויבא ירמיהו אל-גדליה
 בן-אחיקם המצפתה וישב אתו בתוך העם הנשארים
 בארץ: וישמעו כל-שרי החילים אשר בשדה
 המה ואנשיהם פי-הפקיד מלך-בבל את-גדליהו בן-
 אחיקם בארץ וכי הפקיד אתו אנשים ונשים וטף ומדלת
 הארץ מאשר לא-הגלו בבבלה: ויבאו אל-גדליה המצפתה

(5) ירימיהו

(2)

וישמעאל בנתניהו ויוחנן ויונתן בני קרח ושריה בנתנחמת
 ובני עופי הנטפתי ויזניה בן המעכתי המה ואנשיהם:
 וישבע להם גדליהו בן אחיקם בן שפן ולאנשיהם לאמר
 אל תיראו מעבוד הפשדים שבו בארץ ועבדו את מלך
 בבל וייטב לכם: ואני הנני ישב במצפה לעמוד לפני הפשדים
 אשר יבאו אלינו ואתם אספו יין וקנין ושמן ושמו בכליכם
 ושבו בעריכם אשר תפשתם: וגם כל היהודים אשר
 במואב ו בכנען עמון ובאדום ואשר בכל הארצות שמעו
 כי נתן מלך בבל שארית ליהודה וכי הפקיד עליהם את
 גדליהו בן אחיקם בן שפן: וישבו כל היהודים מכל
 המקומות אשר נדחו שם ויבאו ארץ יהודה אל גדליהו
 המצפתה ויאספו יין וקנין הרבה מאד: ויוחנן
 בן קרח וכל שרי החילים אשר בשדה באו אל גדליהו
 המצפתה: ויאמרו אליו הידע תדע לך כי בעלים ומלך בני עמון
 שלח את ישמעאל בן נתניה להפתך נפש ולא האמין להם
 גדליהו בן אחיקם: ויוחנן בן קרח אמר אל גדליהו בסתר
 במצפה לאמר אלכה נא ואפה את ישמעאל בן נתניה
 ואיש לא ידע למה יכפה נפש ונפצו כל יהודה הנקבצים
 אליך ואבדה שארית יהודה: ויאמר גדליהו בן אחיקם אל
 יוחנן בן קרח אל תעש את הדבר הזה כי שקר אתה
 דבר אל ישמעאל: ויהי בחדש השביעי בא
 ישמעאל בן נתניה בן אלישמע מדע המלוכה ורבי המלך
 ועשרה אנשים אתו אל גדליהו בן אחיקם המצפתה ויאכלו
 שם לחם יחדו במצפה: ויקם ישמעאל בן נתניה ועשרת
 האנשים אשר היו אתו ויכו את גדליהו בן אחיקם בן שפן
 בחרב וימת אתו אשר הפקיד מלך בבל בארץ: ואת כל
 היהודים אשר היו אתו את גדליהו במצפה ואת הפשדים
 אשר נמצאו שם את אנשי המלחמה הכה ישמעאל: ויהי
 ביום השני להמית את גדליהו ואיש לא ידע: ויבאו אנשים
 משכם משלו ומשמרון שמנים איש מגלחי זקן וקרעי בגדים
 ומתגודדים ומנחה ולבונה בידם להביא בית יהודה: ויצא
 ישמעאל בן נתניה לקראתם מן המצפה הלך הלך ובכה
 וזהי כפגש אתם ויאמר אליהם באו אל גדליהו בן אחיקם:
 ויהי כבואם אל תוך העיר וישחטם ישמעאל בן נתניה אל
 תוך הבור הוא והאנשים אשר אתו: ועשרה אנשים נמצאו
 בם ויאמרו אל ישמעאל אל תמתנו כי יש לנו מטמנים

בשדה חטים ושעורים ושמן ודבש ויחל ולא המיתם בתוך
 אחיהם: והבור אשר השליך שם ישמעאל את כל פגרי
 האנשים אשר הכה ביד גדליהו הוא אשר עשה המלך
 אסא מפני בעשא מלך ישראל אתו מלא ישמעאל בן
 נתניהו חללים: וישב וישמעאל את כל שארית העם
 אשר במצפה את בנות המלך ואת כל העם הנשארים
 במצפה אשר הפקיד נבזראדן רב טבחים את גדליהו בן
 נתניה וישחטם וישחטם וילך לעבד אל בני

5

יכני

3

בן נתיב חללים דכתיב והבור אשר השליך שם ישמעאל אח כל פני אנשים אשר דבה ביד גדליה וכן גדליה דרגן הלא ישמעאל דרגן אלא מתוך שהיה לו לחוש לעצת ירחן בן קרח ולא חש מעלה עליו הכתוב כאלו דרגן אמר רבא האי לישנא בישא אע"פ דלחבולי לא מבני ירחן מביי רי

11 לאחר שני ימי ראש השנה, מופיע בלוח העברי צום גדליה. יום זה, מוזכר בספר "זכריה" (ח, יט) ברשימת הצומות: "כה אמר ה' צבאות, צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי, יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמעדים טובים, והאמת והשלום אהבו". ולמרות שלא נכתבה שם במפורש סיבת הצום, קיבלנו מחז"ל שהכוונה לג' בתשרי (החודש השביעי) "שבו נהרג גדליה בן אחיקם" (ר"ה יח).
באותה גמרא אמרו על צום גדליה, "ששקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלקינו". ויש להבין: אם דרשתם נובעת מן הסמיכות שבפסוק שלעיל, בו נכתב "וצום החמישי" - היינו צום ט' באב בו נשרף המקדש - בסמוך ל"וצום השביעי", צום גדליה - אס"כ הרי נזכרו 11 בפסוק כל ארבעת הצומות, ויכול היית לדרוש באותה מידה, שגם "צום הרביעי" נסמך ל"צום החמישי"; או ש"צום השביעי" נסמך ל"צום העשירי" - מדוע איפוא שקולה מיתת הצדיקים, דווקא כשריפת בית אלקינו, ולא כאחד המאורעות האחרים שבפסוק?
- לכן דומני שיש לה שלים דרשה זו, מכשיר נוסף מ"זכריה" (ז, ה):

16 "כי צמתם וקפוד בחמישי ובשביעי וזה טבעים שנה". כאן מוזכרים שני צומות אלה בלבד, ומוכח ששקולה מיתתו של גדליה כשריפת בית אלקינו.

17 ואם תאמר: וכי גדליה הוא הצדיק היחיד שמת או נהרג במשך הדורות? אם היינו רוצים לצום על צדיקים, היינו צריכים לצום כל ימות השנה! - אלא שאיננו צמים על מיתתו של האיש הפרטי גדליה בן אחיקם, כי-אם על כל מה שאירע בעקבות הרצח. מותו של גדליה, סתם למעשה את הגולל על שארית השלטון של מלכות יהודה, ובעטיו גלתה שארית הפליטה למצרים, שם נשמדה בחטאייה. חז"ל אומרים, שלאחר הירידה

(8)

במשקל החסידות

מה שצריך לראות צמה הוא משקל החסידות הזו, והוא ענין עקרי מאד מאד. ותדע באמת שזוהי המלאכה הקשה שבחסידות, כי דקותו רב, ויש ליצר בדבר הזה כניסה גדולה, על-כן נמצאת סכנתו עצומה, כי הרבה דברים טובים יוכל היצר לרחק קאלו הם רעים, והרבה חטאים לקרב קאלו הם מצות גדולות. ובאמת שלא יוכל איש להצליח במשקל הזה, אלא בשלשה דברים: 1) שיהיה לבו ישר שבקבבות, שלא תהיה פנייתו אלא לעשות נחת-רוח לפניו יתברך, ולא זולת זה קלה. 2) שיהיה מעין על מעשיו עיון גדול, וישתדל לתקנם על-פי התקלית הזו. 3) אחר כך זאת יהיה משליך יתבו על ה', שאז יאמר בו (תהלים פד), אשרי אדם עז-זלו כך וגו'. לא ימנע- טוב להקדים בתמים. אמנם אם אחד מן התנאים האלה יחסר לו, לא יגיע אל השלמות, וקרוב הוא לפשל ולפול. דהינו: או

(9)
פול
יער
ו'ו

200
54

אם הפונה לא תהיה מבחרת וזכה, או אם יתבשר מן העיין
 במה שיוכל לעיין, או אם אחר כל זה לא יתלה בטחוננו
 בקונו, קשה לו שלא יפול. אך אם שלשתם ישמור כראוי:
 תמימות המחשבה, עיין, ובטחון, אז ילך בטח באמת ולא יאנה
 לו כל רע. הוא הדבר שאמרה חנה בנבואתה (שמואל א ב),
 בגלי חסידיו ישמר. ודוד כמו כן אמר (תהלים לו), ולא יעזב
 את-חסידיו לעולם נשמרו. והנה מה שצריך להבין, הוא, כי
 אין לדון דברי החסידות על מראיהן הראשון, אלא צריך
 לעיין ולהתבונן עד היכן תוקדות המעשה מגיעות, כי לפעמים
 המעשה בעצמו יראה טוב, ולפי שהתוקדות רעות, יתחייב
 להניחו. ואם יעשה אותו, יהיה חוטא ולא חסיד. הנה מעשה
 גדליה בן אחיקם (ירמיה מ) גדליהו לעינינו, שמפני רוב חסידותו
 שלא לדון את ישמעאל לבן חוכה או שלא לקבל קשון הרע,
 אמר ליוחנן בן קרח, שקר אמה דובר על ישמעאל. ומה גרם?
 גרם שמת הוא ונקזרו ישראל, וככה גחלתם הנשארה. וכבר
 יחס הכתוב אליו, הריגת האנשים אשר נהרגו, כאלו הרגם
 הוא. וכמאמרם ז"ל על פסוק (ירמיה מא), את כל-פגרי האנשים

(10)

אר
 עלי'
 י' 0

אשר הבה ביד-גדליהו. והפית השני גם-הוא חרב על-ידי
 חסידות כזה אשר לא נשקל במשקל צדק. במעשה דבר-קמצא
 אמרו, סבור רבנו לקרובה. אמר להם רבי זכריה בן אבקיזס,
 יאמרו, בעלי מומין קרבין לגבי מזבח. סבור למקטלה. אמר
 להם רבי זכריה בן אבקיזס, יאמרו, מטיל מום בקדושים יהרג.
 (בין-כך ובין-כך, הלך אותו-רשע והלשין את ישראל. בא
 הקיסר והחריב ירושלים. והוא מה שאמר רבי יוחנן על זה,
 ענותנותו של רבי זכריה, החריבה את ביתנו ושרפה את היכלנו
 והגלתנו לבין האמות. הרי לה, שאין לדון בחסידות המעשה
 באשר הוא שם לבד, אף צריך לפנות פה וכה לכל הצדדין
 שיכול שכל האדם לראות, עד שיידון באמת איזה יכשר יותר,
 העשיה או הפרישה. הנה התורה צותה (ויקרא יט), "הוכח תוכיח
 את-עמיתך", וכמה פעמים יבגס אדם להוכיח חוטאים במקום
 או בזמן שאין דבריו נשמעים, וגורם להם להתפרץ יותר
 ברשעים ולחלל ה' להוסיף על חטאתם פשע. הנה בכיוצא
 זה, אינו מן החסידות אלא לשתוק, וכך אמרו ז"ל (יבמות

(5)

והנראה לענין נפקא מינה לדין גם כן, דארבע צומות הללו מדברי קבלה אין נקבע להם יום מיוחד עשרה בטבת או תשעה באב וכדומה, רק הדברי קבלה הוא על אלו החמשים דעבטת וממנו ואז ומשיר מחוייבים להתענות בהם יום אחד, אבל לא נתיחד יום מיוחד רק אחיה יום שרונה יוכל להתענות רק באלו החמשים.

וראיה לדבר דנפסקו וזכריה ח' י"טו אינו מצויר אחיה יום כלל, רק זום הרביעי וזום החמישי וזום העשירי דהיינו החמשים אבל לא בצחיה יום. ואצ"ל לך עוד ראיות ברורות בענין דהנה בראש השנה י"ח ע"ב פליגי ר"ע ורבי שמעון, דר"ע סובר זום העשירי היינו עשרה בטבת וזו סמך מן צבל ורשב"י אומר זה חמשה בטבת שזאה שמועה לגולה וכו', וקשה דהם היו חזקים לאמר חורבן ידוע ומאי פליגי, פוק חזי מה עמא דבר ומנה היו עושין בימיה שני זשון ושמהה בצחיה יום היו עושין, וצבת שני היו מתאסר צית ששמי זצית הלל ויתר מקבלי המורה והיאך שכתו הדבר. וגם שם מצויר דתשעה בתמוז הוצקה העיר כמבואר

בירמיה [נ"ב, ו'] ואין מחענין בשצעה עשר, ומתוך רבא דצית שני נחרב בשצעה עשר זו, ומובא במוס' שם ד"ה זה, וצית שני חמיר לן על כן מחענין צ"י. וממיה גדולה היאך יכולין אנתנו לעקור דברי קבלה שהוא כמורה הוצ' להו לקצוע גם י"ז בו, ואי משום דקשה על הכתוב, מ"מ היאך יוכלו לעקור דבר מורה בקום ועשה לאכול ולשתות ושאר עניינים שהוא מדברי קבלה בשעת השמד ח"ו כמבואר בראשונים [רמב"ן במורה האדם]. ועוד דר' יוחנן אמר [תענית כ"ט ע"א] אילו הייתי שם קבע... בעשירי ורבנן אסתמלתא דפורענתא עדיפא, והיאך אילו היה שם היה קובע בעשירי וכי בדידיה הדבר תלוי הלא

הוא מדברי קבלה כך היה רלוני ומתוך דעה חז"ל דהקבלה לא קבעה יום מיוחד ודאי הוא הדבר אשר דבריה בעוה"י, דהקבלה לא קבעה יום מיוחד כלל רק התענית וצחיה יום בחודש שרויניס מחעניס, וכן בימי זשון ושמהה בצחיה יום שרויניס נחמשים הללו עושין זשון ושמהה, א"כ צבת שני היה כל מקום נוהג כמו שהיו רוניס, ואחרי זה כשנחרב הביט בשניה והיו רוניס לקצוע הימים הללו לכל ישראל בשוה, כההוא דתקיעות דהתקין רב אבהו [שם ל"ד ע"א] שיהיו כל ישראל בשוה כמו שכתב רב האי גאון ז"ל הוצא בראשונים [ר"ן שם ו' ע"א מדפי הר"ף ד"ה אחקין], וזכרו חז"ל לאמר החורבן ימים הללו והיה דעת ר"ע שהזום יהיה עשרה בטבת שבו היה עת זרה לישראל ורשב"י אומר בתשעה בטבת, אע"פ שצדיאין ראיה מפסקים זה אסתמכתא בעלמא. ועל כן אמר ר' יוחנן אילו היה שם היה קובע בעשירי, דזה הברירה בצחיה יום היה מדברי חז"ל. וגם סברת רבא דצית שני חמיר לן דבררו צום שהיתה צבת שני, ומ"מ לא נעקרה הקבלה כי בחודש הזה מחעניס.

ובבב' מקום זה פשוט, האידנא דברנו מליא מילתא ומדרבנן אנתנו מחעניס נודאי אס התענה בחודש אחיה יום קודם יום התענית נודאי אינו יוצא, כי מדרבנן מחוייב להתענות יום זה דוקא, ואפילו צעם שהיה חיוב להתענות כגון בשעת השמד, מ"מ אס התענה קודם וצאומו יום לא התענה, חז"י מה שעבר אדרבנן אלא אפילו דברי קבלה לא יאל כיון דלא עשה כמו שתיקנו חז"ל, כמבואר במוס' סוכה ג' ע"א ד"ה דאמר, גבי לא קיימת מצות סוכה דכל דבר מן המורה וחכמים תקנו דברים צמוזו זו אס לא עשה כחקנת חז"ל לא יאל כלל, וכן דעת הרבינו יונה בצרכות בתשנה ראשונה והוצא דברי מגדים או"ח בפתיחה [הכוללת ח"ג אות ז']. אך צעם שהיה החיוב להתענות מדברי קבלה והוא לא התענה צאומו יום בשוגג, או שהיה חולה צאומו יום שפטור להתענות או צאונם, מבואר דברי מגדים שם דיוצא מן המורה אף אס לא עשה כחקנת חז"ל, נראה לי ברור דאס לא התענה צאומו יום חיוב גמור עליו להתענות יום אחר בחודש הזה כדי לנאח מצות דברי קבלה ואחיה יום שמתענה יאל ידי דברי קבלה עכ"פ. וכן אס אכל בשוגג דמ"מ חיוב עליו [להשלים] להתענות יום זה גם כן כמבואר בהלכות תענית שו"ע או"ח סי' תקס"ח ס"א, ומ"מ איבד תעניתו לדין זה שמתחייב להתענות יום אחר בה המורה, דכל החודש זמנו והיו כיום פסח דמתחייב להתענות יום אחר, וכאן כל החודש מוטל עליו החיוב מדברי קבלה, כן נראה לענין ברור ואמת בע"ד.

אך עמה כל הצומות לא היוין אלא מדרבנן, ורבנן קבעו על יום זה ואס עבר אין צריך להתענות עוד, ובעוה"י שלום ואמת יהיה בימינו, וצמהרה בימינו כשיצנה צית המקדש והיו הצומות לששון ולשמחה, א"כ מדברי קבלה כל החודש זמנו. אך כיון שהברירה ביד החכמים לברור אחיה יום בימי החודש, נודאי הצומות שהיינו מחעניס יקבעו לששון ולשמחה, וכן היה

צבת שני כמבואר דיום שנהרג גדליה בן אחיקס היה אז יום טוב, וגם ישלחו שלוחים להודיע לגולה, וכיון דהחכמים יבררו ימים הללו א"כ צריכים לנהוג שמהה בימים הללו, וצמזמז אס משנה לא יאל, אך המקומות הרחוקים לא יהיו צריכים לעשות שני ימים מספק, כי אפילו אס לא עשו לפי הקביעות עכ"פ יאלו דברי קבלה, וקל וחומר מסברת הע"י [הג"ל] גבי מגילה, דשם הדברי קבלה קבעו ימים, אך מצאו רמו דכל החודש כבר יאל אף שעשה שלא על פי הקביעות בטעות, אף דצמזמז נודאי לא יאל ועיקר החיוב לקרות ב"ד וע"י כמבואר שם, מכל שכן כאן דעיקר החיוב הוא אחיה יום שירצה בחודש, וא"כ אף אס אירע שאין זה יום התענית אף שהוא דרך משל ח' בלב מ"מ יאל ידי זשון ושמהה מדברי קבלה. על כן הרחוקים לא יהיו צריכים לעשות מספק שני ימים ועוד לב משמהה חמיד דמהרה צמינו זמנו, כן נראה לענין ברור בעוה"י. וצלו השעיר דהיינו ג' תשרי, א"כ יומר ספרא, דמחמת הרוב דאין אלול מצמזמז א"כ אין צריך לעשות אלול אס אחר.

ובזוה נתיישב ג"כ מה שהקשו האחרונים נד אפרים בשו"ע סי' תקמ"ט, אהא דמקשה הש"ס ר"ה י"ט ע"א ומיפוק ליה דהוה ליה יום שנהרג בו גדליה בן אחיקס, לפי המבואר צבת יוסף שם דבראש השנה נהרג גדליה ודעה לאחר יום טוב, א"כ למה ג' תשרי זשון ושמהה. וגם קשה למה קיבלו מחילת התענית בג' בו דלוו היו מקדשין על פי הרמב"ם והיה ראש השנה יום אחד, ואפילו אס צלו עדים מן המנחה ולמעלה מ"מ יום שני היה ח' תשרי והוה להו לקצוע חמיד יום ג' בתשרי. ועוד כיון שהוא מדברי קבלה שהוא דברי חכמה אינו יודע למה לא ידחה התענית שבת ויום טוב, עיין צבת יוסף מביא שם דעשרה בטבת היה דומה שבת, ע"ש בסי' תק"צ"ב. כיון דהתענית מדברי קבלה וגם עוגב שבת מדברי קבלה כמבואר בר"מ פ"ל משבת ה"א. ולפי מה שכתבנו ניחא, דצמזמז דברי קבלה לא היה על יום מיוחד על כן אמרו שאינו דומה שבת ויום טוב, וגם בתחילה קבעו זום גדליה בג' כי היו יודעים דהרחוקים עושים שני ימים ראש השנה אף דהוא חסר, וא"כ אלול הוא יום טוב עד ג' ימים לחודש קבעו אף להצדיאין צבת הוועד גם כן בג' בתשרי, כיון דהברירה הימה צדס וקבעו ביום ג' שיתענו כל ישראל בחד. ואחר זה צבת שני היה יום זה זשון ושמהה, כי היו יוצאים ביום זה וקבעו ליום שהיו מחענין בו. ולענין זה כוונת הרמב"ן [במורה האדם] והטור או"ח סי' תקמ"ט שכתבו, אף על גב דצט' דצמזמו הוצקה העיר מ"מ מחענין צ"י בו לפי דחורבן צית שני חמיר לן, ומ"מ זום הרביעי הוא וכו', וכיום דבריו מ"מ זום הרביעי הוא עיין צבת יוסף שם שדחק עלמנו מאד. ולפי מה שכתבנו זה כוונת דבריהם, דעמה מחעניס צ"י דחורבן צית שני חמיר לן, והיאך אפשר לעקור דברי קבלה, ועל זה כתבו ומ"מ זום הרביעי הוא, היינו דהקבלה לא קבעה יום רק חודש ומחעניס בחודש זה א"כ יוצאין דברי הקבלה, כן נראה לענין בעוה"י אמת ברור.

והנה צמזמזי לעיל דמתן זשון ושמהה היו השלושין יוצאין להודיע, אחר זה ראיתי בטורי אבן [ר"ה י"ח ע"ב ד"ה צמזמז] שכתב שהשלוחים לא היו הולכין, וראיה מהמשנה כאן דעל תשעה באב היו יוצאין ועל כרחק מיירי זמנן החורבן, דאי צמזמז המקדש והיו יוצאין על יום השמחה א"כ למה לא נפק צמזמז אמתו וטבת, ע"ש. ואפשר דהוא כך, דלמה יאלו כיון דיוצאין בצחיה יום בחודש לא מטרימין שלוחים, ומ"מ לאחר החורבן היו יוצאים על תשעה באב מפני התענית כי הוא יום קובע מדרבנן כמו שיוצאין על תוכה, אף שהוא מדרבנן כיון שהוכפלו, אבל לעמיד צמהרה צמינו שיתפתך לששון ולשמחה אין נפקא מינה כל כך בצחיה יום, כן נראה לענין. ועיין שם שכתב כי מחמת הספק היו עושין שני ימים שמהה, ולא נראה לענין כן כמו שכתבנו למעלה, ועוד לב וגו' [משלי ט"ו, ט"ו] אמן צמהרה צמינו כן יהי רצון.

[ח] ובהיותי צוה אזכור מה דקשיא לי בצוגיא דעירובין מ' ע"ב דאיצטעיא להו ההוא דתימי בתעניתא צמעלי שבתא מהו לאשלומי וכו', ומיייתי עלה ברייתא דתינא אמר ר' אלעזר צרבי צדוק אינו מצני קנאז בן צימין פעם אחת חל תשעה באב להיות צבת וחייטוהו לאחר השבת והתעניתו בו ולא השלמנוהו מפני שיום טוב שלנו היה, טעמא דיום טוב הוא ערב יום טוב משלימין. ופירש רש"י ד"ה טעמא דיום טוב, הא צבאר תשעה באב היו משלימין אע"פ שכל תשעה באב היו ערב יום טוב שלהם, ומוכח דמותר להתענות ולהשלים בערב שבת וערב יו"ט, יעו"ש. ותמיה לי טובא, דהדבר ידוע הא דיום קרבן נחשב יום טוב ואסור בהספד ותענית הוא רק בשעה שמתר להקריב זה הקרבן כמבואר זה בצריכות צמשנה למלך נפ"י

כח) כן משמע ברמב"ם פ"ה מתענית ה"ה. אולם בספר האשכול ח"ב סי' ה' כתב שטי"ב מדברי קבלה וכ"כ הטור או"ח סי' תקנ"ד. ועי' שו"ת משכנתו יעקב או"ח סי' קמ"ט וערל"ג ר"ה י"ח ע"ב.

כז) הטעם שמבואר שם שייך רק בעשרה בטבת שכתוב בו בעצם היום הזה.

כח) כ"כ הריטב"א ר"ה י"ח ע"ב וזהו שו"ת תשב"ץ ח"ב סי' רע"א עי"ש [הגהות חלקת יואב]. וראה עוד בשו"ת בנין שלמה בהוספות סי' ל"ד.

כט) בהגהות קול יהודה מבאר עפ"י דברי רבינו שזוהו מש"כ התוס' מגילה ה' ע"ב ד"ה ובקש, שרבי לא ביקש לעקור תשעה באב לגמרי אלא לקובעו בעשירי.